



Fotografia extreta de www.freepik.es

LA INSOLÈNCIA ESSENCIAL DE LA VERITAT

Manuel Villar Pujol

Catedràtic de Filosofia. Institut Poeta Maragall (Barcelona)

Possiblement no anava gaire desencaminat el jove Nietzsche quan en *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral* ens advertia que l'ésser humà experimenta un cert sentiment ambivalent davant la veritat i la mentida. L'ésser humà no fuig tant de ser enganyat com de ser perjudicat per l'engany. Només desitja les conseqüències agradables, però és indiferent o fins i tot contrari a la veritat, sobretot, quan pot tenir efectes perjudicials o destructius.

Tanmateix, també tingui raó qui opina que la realitat (la veritat) és un estat que té un valor superior a la fantasia (la mentida). Sentim que la veritat no és una simple propietat abstracta dels nostres judicis, sinó una cosa essencial per viure bé (Julian Baggini). Per exemple, fins i tot aquells que acostumen a actuar dintre de paràmetres postmoderns segurament podran sentir-se commoguts amb les peripècies del protagonista de *El show de Truman* quan decideix

abandonar la seva plàcida vida dins de l'escenari que l'havien construït expressament perquè passés la totalitat de la seva existència. Si s'hagués deixat convèncer pel director del programa, s'hagués interpretat la seva decisió com un signe de debilitat. En canvi, es valora la fermesa amb què encara el seu futur, una situació plena d'incerteses, una actitud amb la que és difícil no reconèixer un heroi autèntic. El grau del seu coratge es calcula en relació directa al grau de dificultat dels entrebancs que ha de superar per alliberar-se de la mentida. Són entrebancs emocionals, psíquics i socials els que ha de fer front, que l'encadenen a un món il·lusori. Christof, el creador del programa, afirma que el normal és acceptar la realitat tal com se'ns presenta. Aquesta és la raó que explica perquè Truman mai no havia sospitat fins a aquell moment seriosament que tot el seu entorn era una farsa. Tenim una natural disposició a creure en el que els altres ens diuen i més el que ens diuen els nostres pares, la nostra parella o els

nostres millors amics. El nostre saber, les nostres veritats, són fonamentalment creences; poques coses d'allò que prenem com a verdader les hem comprovat per nosaltres mateixos. Som crèduls per naturalesa. Confiem en els altres i en el que ens diuen. Per què ens haurien d'enganyar? (Volker Sommer). A més, la mentida és més perfecta, més mentida, quan més sembla veritat. Tanmateix, com diu un dels personatges de *El llibre del Manel i la Camil·la* (Ernst Tugendhat): "a ningú no li agradaria que la seva vida estigui basada en un miratge, tot i que mai no ho sabés".

Però aquesta veritat a la que aspirem, pot ella sola lluitar contra la mentida organitzada? La veritat sense ajut extern pot desemmascarar l'engany estructural si la mentida s'alimenta de l'opacitat i la manca de transparència? En situacions com aquestes aplicar l'imperatiu categòric kantianista resulta excessiu. Una mentida quan és dominant desqualifica les altres mentides perquè ella ha esdevingut l'única veritat. En aquestes situacions, la veritat autèntica només pot combatre la veritat falsa fent servir la mentida o l'engany. Truman enganya els seus guardians i només així pot alliberar-se de la mentida. Com si no, es pot conèixer l'interior d'organitzacions que socaven la societat? Infiltrant-se, fent-se passar per un integrant d'elles, guanyant-se la seva confiança. Perquè també per als fabricants de mentides, la veritat és un valor important, no els fa cap gràcia que ningú els enganyi, són ells qui tenen el monopoli del frau i per això persegueixen amb ràbia a qui els ha defraudat. La traïció es paga cara entre aquells que fan de la mentida la seva professió, amb la seva vida. La mentida triomfa perquè en el fons la veritat és la regla (Michael F. Lynch).

Hi ha qui va més enllà a l'hora de valorar els efectes benèfics del compliment dels nostres compromisos i la veritat. La promesa complida va més enllà dels seus valors sociològics, perquè els transcendeix. Té a veure amb un acte fundacional. Un acte que canvia la manera de concebre l'ésser humà. És ni més ni menys el pas de l'espècie humana de l'univers natural a un univers propi, exclusiu, específicament humà: l'univers moral. Aquest acte coincideix en el temps amb el fet de donar *valor a la paraula*. Quan algú se li reconeix com a "home de paraula" significa que aquest ésser s'identifica amb el que ha dit. Ser home de paraula o tenir paraula significa mantenir-la peti qui peti, aguantar-la malgrat les adversitats i que semblaria millor cedir als nostres impulsos vitals. En el moment en què *la carn es va fer verb, paraula*, la humanitat va aconseguir alliberar-se de les determinacions de la naturalesa. Aquesta emergència, inexplicable encara avui en dia per la ciència, donà lloc a la singularitat humana: un ésser que és capaç de contrariar les exigències naturals. Cap altre ésser viu és capaç de fer callar durant uns moments els seus instints vitals. Només l'ésser humà gràcies a la paraula donada pot



resistir-se a la biologia. La fermesa en expressar allò que es pensa i fer allò que s'ha dit implica no una continuïtat sinó una ruptura, un salt en l'evolució de l'espècie on els imperatius naturals deixen pas als imperatius morals. La paraula forma i estructura el caràcter i la consciència morals. Quan la paraula deixa de ser pura xerrameca apareix el sentiment moral, justament en el moment en què el darwinisme comença a afluixar-se, afirma Víctor Gómez Pin.

Per a aquest filòsof, la veritat no tracta només de com poder construir un llenguatge que parli de la manera més precisa, objectiva i fidel de la realitat sinó de l'obligació d'usar-lo sense necessitat d'enganyar l'altre. La filosofia en general s'ha centrat en esbrinar quins són els criteris que ens permeten distingir els enuncisats veritaders dels falsos. En aquest article, com veieu, intento explorar el problema de la veritat de la mà d'autors que l'aborden des d'òptiques diferents a l'hegemònica.

Un enfocament de la veritat també diferent és el que ens proporciona Michel Foucault (1984) quan planteja el tema de la *parrhesia*. El pensador francès entén aquest concepte com "el coratge de la veritat en qui parla i assumeix el risc de dir, malgrat tot, però és també el coratge de l'interlocutor que accepta rebre com a certa la veritat ofensiva que escolta". Foucault destaca dos elements essencials en la *parrhesia*: d'una banda,



Fotografia extreta d'AdobeStock

la coherència i d'altra la valentia. Per distingir al *parrhesista* del xerraire o demagog cal que hi hagi una harmonia entre el que es diu i el que es fa. A més, la valentia, l'altre signe distintiu, implica un risc, no només per a aquell que emet la veritat, perquè pot rebre les reaccions violentes d'aquell que es pot sentir perjudicat, sobretot si és una comunitat (democràcia) o d'aquell que té el poder (tirania), sinó també per a aquell que accepta escoltar-la. Podem considerar Truman un *parrhesista* modern? El que és cert és que reconeixem el seu coratge i la seva coherència en el moment en què decideix trencar amb tota la seva vida desconeixent les conseqüències de la seva decisió.

En un altre enfocament, el d'Ernst Tugendhat (2002), l'enfrontament entre provocador i provocat, entre el cínic Diògenes i el poderós rei macedònic Alexandre deixa pas a un tipus de virtut, que pot produir-se dins de la consciència de cada individu, anomenada *honradesa intel·lectual*. Aquesta virtut, segons aquest filòsof, no s'ha de considerar tant com una condició per ampliar el saber com una disposició del subjecte per enfrontar-se a les opinions, sobretot, a les opinions que poden contradir la veritat de les opinions pròpies. Si Foucault veia la *parrehsia* com una manifestació de coratge en un marc de polaritat, Tugendhat creu que per a l'*honradesa intel·lectual* només cal un ego potent.

En 1943, Alexandre Koyré deia: "l'home modern es banya en la mentida, respira mentida, està sotmès a la mentida en tots els instants de la seva vida"; una descripció que resulta molt familiar per a la gent que habita en una època de postveritat. Actualment, els estudis neurològics confirmen que el cervell ens enganya i des dels laboratoris de la psicologia experimental s'insisteix que un munt de biaixos cognitius conspirin contra la veritat.

En el pròleg d'*Ecce Homo*, un Nietzsche més madur clamava que la vàlua d'un home es pot mesurar per la quantitat de veritat que pot suportar. La veritat acostuma a jugar-se en camp contrari, amb una gespa descuidada, davant d'un públic hostil i sota l'escrutini d'àrbitres poc fiables. Sorpren que encara hi hagi algú que s'entesti a jugar en circumstàncies tan adverses. Tanmateix, sense aquest punt d'insolència, de ben segur que la veritat hagués desaparegut fa molt de temps de les nostres vides.

BIBLIOGRAFIA

- BAGGINI, J. (2018). *Breve historia de la verdad*. Barcelona: Ático de los libros.
- FOUCAULT, M. (2010). *El coraje de la verdad*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica.
- GÓMEZ PIN, V. (2005). *El hombre, un animal singular*. Madrid: La esfera de los libros.
- KOYRÉ, A. "Reflexiones sobre la mentirà". <https://kaosenlared.net/reflexiones-sobre-la-mentira/>
- LYNCH, M. F. (2005). *La importancia de la verdad*. Barcelona: Paidós.
- NIETZSCHE, F. (1980). *Ecce homo*. 6a edició. Madrid: Alianza Editorial.
- NIETZSCHE, F. (2000). *Sobre veritat i mentida en sentit extramoral*. València: Editorial Diálogo.
- SOMMER, V. (1992). *Elogio de la mentirà*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- TUGENDHAT, E. (2001). *El llibre del Manel i la Camil·la*. Barcelona: Gedisa.
- TUGENDHAT, E. (2002). "Retractaciones sobre honestidad intelectual". A: *Antropología en vez de metafísica*. Barcelona: Gedisa.
- WILLIAMS, B. (2006). *Verdad y veracidad*. Barcelona: Tusquets.